

SARAMAGO

DOBITNIK NOBELOVE NAGRADE

JEVANĐELJE PO ISUSU HRISTU

Preveo s portugalskog
Dejan Tiago Stanković

■ Laguna ■

Naslov originala

José Saramago

O EVANGELHO SEGUNDO JESUS CRISTO

Copyright © José Saramago e Editorial Caminho – 1991, by
arrangement with Literarische Agentur Mer-
tin Inh. Nicole Witt e. K., Frankfurt am Mein,
Germany

Translation copyright © 2012 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Posvećeno Pilar

Budući da su mnogi pokušali izložiti kazivanje o događajima koji su se dogodili među nama, kao što nam predadoše oni koji su od početka bili očevici i sluge Reči, namislih i ja, ispitavši tačno sve od početka, po redu pisati tebi, plemeniti Teofile, da poznaš temelj onih reči kojima si naučen.

Luka, 1, 1-4

Quod scripsi, scripsi.

Pilatos

Sunce se nalazi u jednome od gornjih uglova četvorougla, s leve posmatračeve strane – kralj zvezda predstavljen kao čovečija glava iz koje izbijaju zraci jarke svetlosti i talasasti plamenovi, pa liči na ružu vetrova neodlučnu u kome pravcu da usmeri svoje krake. Ta glava ima i lice: uplakano, zgrčeno od boli koju nama ne može da prenese, dok mu se s usana otkida očajnički krik koji takođe ne može dopreti do nas pošto ništa od svega ovoga nije zbilja – pred nama je samo hartija, mastilo i ništa više. Niže Sunca vidimo golog čoveka vezanog za stablo, opasanog oko kukova krpom koja mu pokriva takozvane intimne ili sramotne delove tela, dok mu se stopala oslanjaju na čvor odsečene grane, a da ne bi skliznula s ovog prirodnog oslonca, zakovana su sa dva duboko zarivena eksera. Sudeći po izrazu lica, sa kojega se čita uzvišena patnja, i po pogledu upućenom ka nebesima, ovo mora da je Blagorazumni razbojnik: kosa mu je sva u loknama, a to je nepogrešivi znak jer dobro je poznato da ovakva kosa krasi samo anđele i arhandele, pa je stoga jasno da je ovaj razbojnik, koji se po svemu sudeći pokajao, već na putu da se uzdigne među nebeska

bića. Nemoguće je utvrditi da li je ovo stablo ostatak drveta čije su grane odsečene, čime je pretvoreno u spravu za mučenje korenjem još uvek vezanu za tlo iz kojega i dalje crpi hranu. To je nemoguće utvrditi zato što se donji deo stabla skriva iza figure čoveka duge brade, odevenog u bogato nabranu odoru, čiji je pogled uperen naviše, ali ne ka nebu. Ova prilika svečanoga stava i tužnog izgleda može biti samo Josif iz Arimateje, pošto je Simeon iz Kirine – onaj koga su, kako već prilikom ovakvih pogubljenja nalaže protokol, naterali na kuluk, odnosno da zajedno s osuđenikom tegli krst uz brdo, a koji bi nesumnjivo predstavljao drugu mogućnost – otišao svojim poslom, mnogo više zaokupljen svojim neodložnim obavezama nego zaokupljen samrtnim mukama raspetog nesrećnika. Elem, taj Josif iz Arimateje isti je onaj dobri bogataš koji je ponudio grob da u njega bude položeno telo raspetoga, no dobro delo neće mu biti od velike pomoći kada bude došlo vreme da se proglase sveci jer, kao što vidimo, glavu mu krasí samo najobičniji turban. Za razliku od njega, žena bujnih grudi, koju vidimo u prvom planu, okrunjena je veličanstvenom slavom u vidu oreola što lebdi nad kosom raspuštenom po ramenima. U njenom slučaju, oreol je sav čipkast, kao navezen rukom vredne domaćice. Nema nika-kve sumnje da je njeno ime Marija, jer mi već znamo da sve ove ovde okupljene žene nose to ime, i da se razlikuje samo jedna od njih, ona po imenu Magdalena. Dakle, posmatrač koji poseduje makar najosnovnija znanja o životu, zakleo bi se, na prvi pogled, da je pomenuta Magdalena upravo žena koju sada opisujemo, jer koja bi druga dama, ako ne ona, žena razuzdane prošlosti, imala hrabrosti da se u ovako tragičnom času pojavi sa tako dubokim dekolteom i sa tako tesnim prslukom iz kojega kipe nabujale grudi, neumitno privlačeći pohlepne poglede muških prolaznika, i vukući im grešne duše i sramotna tela u iskušenje i propast. Ipak, s njenoga lica čita se samo duboka

žalost i ništa osim bolom skrhane duše u njenome telu ne obitava. To što je sve pomenuto zaodeveno u izazovne obline, to se nas ne tiče, jer nas zanima duša; čak da je umetnik ovu ženu predstavio i potpuno golom, opet bismo morali da joj ukažemo dužno poštovanje i počast. Marija Magdalena, ako je to uopšte ona, pridržava ruku druge žene i ima se utisak da će tu ruku poljubiti s izrazom saosećanja koje je nemoguće rečima opisati. Ta druga žena pala je na tlo kao u smrtnom času ili u trenutku potpune nemoći. Ime te žene je takođe Marija, i uprkos tome što je pominjemo drugu po redu, ona je bez sumnje od prvorazrednog značaja, o čemu svedoči već to da zauzima centralno mesto u donjem delu kompozicije. Osim uplakanog lica i iznemoglih ruku, nijedan joj delić tela ne izviruje ispod debele tunike i ogrtača, opasanih komadom naizgled grubog užeta. Starija je od druge Marije, što bi mogao biti jedan od razloga, ali ne i jedini, što je njen oreol bogatije ukrašen čipkastim radom – tako bi bar zaključio onaj koji je, iako ne raspolaže tačnim podacima o događajima, zakonima i hijerarhiji, što su na snazi na ovome svetu, prinuđen da donese sopstveni sud. Ipak, obzirom na to koliko je, zahvaljujući ovim ili onim vidovima umetnosti, ova ikonografija dobro poznata i prisutna na svim stranama sveta, samo stanovnik neke druge planete na kojoj ova drama još nije imala premijeru, ne bi znao da je žena o kojoj govorimo udovica drvodelje zvanog Josif i majka mnogobrojnih sinova i kćeri, od kojih je samo jedan, voljom sudbine ili onoga koji sudbinu kroji, stigao do slave, i to slave, male za života, a mnogo veće posthumno. Nagnuta na desnu stranu, Marija, majka Isusova, o čijoj smo slavi upravo govorili, položila je podlakticu desne ruke na bedro žene, koja kleči, a kojoj je ime takođe Marija. Možda je baš ova prava Magdalena, iako ne nosi dubok izrez i grudi jedva da joj se naslućuju dok joj se, kao i prvoj iz ovoga ženskoga trojstva, kosa

takođe rasula po ramenima. Biće da je ova žena plavokosa, ako nije reč samo o drugačijem, lakšem potezu umetnikovog pera, koji, u ovom slučaju, kao da je želeo da dočara drugačiju, svetliju boju kose. Ovime ne želimo da tvrdimo da je Marija Magdalena zaista bila plavuša, već se samo pozivamo na rašireno uverenje da su plavuše, kako one prirodne tako i blajhane, najdelotvornije oruđe greha i iskušenja. Kada znamo da je Marija Magdalena bila jedna veoma grešna ženska, nesumnjivo je morala biti plavokosa; u protivnom, to bi poljuljalo veru i razočaralo polovinu ljudskog roda. Ipak, nisu samo svetla put i plava kosa ono što nas je navelo da pomislimo da je prava Magdalena ova treća Marija a ne ona prvopomenuta, i to uprkos uverljivim dokazima kao što su duboki izrez i nabujale grudi; postoji i drugi, neoboriv dokaz koji potkrepljuje ovu tvrdnju. Ova treća Marija, dok pridržava iznemoglu majku Isusovu, gleda naviše pogledom punim iskrene, očajničke ljubavi, koji se uzdiže sa takvom silinom da se čini da će sa sobom u visine poneti čitavo telo, čitavo njeno puteno biće, kao nekakvo svetlo što u zasenak baca oreol koji lebdi nad glavom, ublažavajući misli i osećanja. Samo žena koja je volela tako kao što zamišljamo da je volela Marija Magdalena, može da gleda na ovaj način, i to je, čini se, dovoljno jak dokaz da je baš ona i nijedna druga prava Marija Magdalena, što znači da četvrta Marija, ona koja stoji s leve strane, nikako ne može biti već pomenuta Magdalena. Ova četvrta žena uzdignutih ruku ali izgubljenog pogleda, pravi društvo mladome čoveku, gotovo dečaku, koji stoji elegantno, noge povijene u kolenu, dok nam širokim pokretom desne ruke, teatralno, predstavlja već opisanu grupu što leži i kleči na tlu, u dramskome zanosu. Ovaj mladenac bogatih uvojaka i drhtavih usana jeste Jovan; i on, kao i Josif iz Arimateje, svojim telom zaklanja stopu drugog drveta na kojemu se, na mestu gde su obično gnezda, nalazi još jedan obnažen muškarac, i ovaj,

baš kao i prvi, vezan i klinovima zakovan za stablo, samo je njegova kosa ravna a glava spuštена kao da gleda, ukoliko još uvek nešto vidi, u tlo pod sobom. Lice mu je mršavo i izmučeno teškom kaznom, za razliku od prvoga razbojnika za kojeg, iako se nalazi u najdubljem transu i uprkos tome što na slici nema boje, s lakoćom možemo zamisliti da su mu obrazi rumeni od ugodnog lopovskog života. Mršav, obešene kose i glave koja teži zemlji što će ga uskoro progutati, dvostruko osuđen, na smrt i na pakao, ovaj jadanik može biti samo neblagorazumni razbojnik, na kraju krajeva – samo jedan dosledan čovek koji je do samoga kraja ostao toliko savestan da nije podlegao iskušenju da se pretvara da veruje, iako bi po nebeskim i ovozemaljskim zakonima samo jedan trenutak pokajanja ili slabosti bio dovoljan da iskupi čitav život prepun zlodela. Iznad njega vidimo Mesec kako, slično Suncu, lije gorke suze. Mesec ima lice žene čije uho krasi minduša – nijedan se poeta niti slikar, ni ranije a verovatno ni kasnije, nije drznuo da se posluži ovakvom umetničkom slobodom. Sunce i Mesec podjednako i ravnomerno obasjavaju Zemlju, pa nema senke i jasno se vide i razaznaju oblici u daljini, blizu horizonta: kule i zidine, pokretni most preko kanala u kojemu blista voda, gotski lukovi i, tamo dalje, na vrhu brda, vetrenjača zaustavljenih jedara. Bliže posmatraču, zahvaljujući iluziji perspektive, četvorica konjanika sa kopljima i kacigama paradiraju na svojim hatovima, klanjajući se kao da pozdravljaju nekakvu nevidljivu publiku jer je, izgleda, njihovoj paradi došao kraj. Tu je i vojnik, pešadinac, koji takođe napušta scenu noseći o desnoj ruci nešto što je s ove udaljenosti ličilo na krpu, ali bi moglo da bude i ogrtač ili tunika. Uz njega stupaju još četvorica soldata koji su, ukoliko je s ovolike udaljenosti moguće rastumačiti izraze lica, jako ljuti i nezadovoljni, kao da su izgubili na kocki. Iznad ovozemaljskog prizora milicije, gradskih zidova i građevina lebde

četiri anđela. Dvojica od njih rone gorke suze, oplakuju, ridaju, dok treći, okrenut profilom, staloženo lebdi zaokupljen svojim poslom: pažljivo, do poslednje kapi, sabira u pehar bujicu krvi što kulja iz rane trećeg raspeta. Na ovome mestu, zvanom Golgota, mnogi su već doživeli sličan kraj, i još će mnogo njih biti raspeto, ali ovaj čovek, go, zakovan ekserima kroz šake i stopala za drvenu krstaču, sin Josifa i Marije, po imenu Isus, jedini je čije će ime biti zapisano velikim slovom, dok će svi ostali biti zaboravljeni. U njega su uprti pogledi Marije Magdalene i Josifa Arimatejanina, zbog njega plaču Sunce i Mesec, on je malopre hvalio Blagorazumnog razbojnika i prezreo Neblagorazumnog, pošto nije razumeo da između dobra i zla nema razlike, a ako je i ima, drugačija je, jer Dobro i Zlo i ne postoje sami po sebi već jedno predstavlja nedostatak drugoga. Nad glavom mu blešti hiljadu zraka, sjajnijih nego zraci Sunca i Meseca zajedno, povrh glave mu je zakovana tablica s latinskim natpisom koji ga proglašava carem Izrailjčana, a čelo mu je ovenčano bolnom krunom od trnja kakvu nose, bez ijednog vidljivog znaka, bez jedne jedine kapi krvi, pa toga nisu ni svesni, mnogi koji nisu kraljevi čak ni sami sebi. Isus, za razliku od dvojice zločinaca, ne uživa blagodeti oslonca pod nogama, pa čitavu težinu njegovog tela nose šake zakovane za stablo, i ukoliko mu je u telu i ostalo nešto snage da se drži uspravno na klecavim kolenima, uskoro će i to malo života isteći sa mlazom krvi koji mu lije iz grudi, kako je ranije već rečeno. Krst je poboden u mračni otvor na tlu, ranu na zemlji, isto toliko neminovnu kao što je raka namenjena ljudskom telu. U isti otvor na tlu pobijena su i dva drvena klina koja krstu omogućuju da stoji uspravno, a među njima se vidi čovečija lobanja a uz nju butna i lopatična kost; no, nas zanima samo lobanja, jer Golgota znači lobanja. Na prvi pogled, nema se utisak da ove dve reči imaju isto značenje, ali da li bismo

proizveli ikakvu razliku kada bismo umesto Golgota i lobanja pročitali lobanja i Golgota. Ne zna se ko je ovde položio ove ljudske kosti, i zašto, no moguće je da je reč o nekakvom morbidnom upozorenju ovim nesrećnicima o tome šta ih čeka dok ne pređu u prah, zemlju i ništavilo. Postoje, takođe, i mišljenja da je to lobanja samoga praoca Adama, koja je nekako isplivala iz duboke tmine prastarih geoloških slojeva i sada, pošto joj tamo nema povratka, izgubila svoj jedini raj pa leži osuđena da večito bude na videlu. A pozadi, preko istog onog polja kojim prelaze konjanici, hoda jedan čovek, udaljava se i jednako osvrće s kofom u levoj ruci a dugačkom trskom u desnoj. Ono na kraju trske mora biti komad sunđera, mada se to s ovolike udaljenosti ne može jasno razaznati, dok se u kofi, možemo biti sigurni, nalazi sirće razblaženo vodom. Ovaj čovek će jednoga dana biti oklevetan i u večnost će ga pratiti laž da je podmuklo, rugajući se, ožednelom Isusu umesto vode dao sirćeta. To naravno nije istina, jer je on raspetome ponudio jedino što je imao, mešavinu vode i sirćeta, koja je u to doba važila kao napitak koji najbolje gasi žeđ. Eno ga odlazi, ne može da sačeka kraj, pošto je učinio sve što je moguće da ublaži samrtne muke trojice osuđenika, ne praveći razliku između Isusa i razbojnika jer – sve su to ovozemaljske stvari i takve će i ostati, a od njih će biti satvorena jedina moguća priča.

Jutro je još uvek daleko. Uljanica okačena o klin kraj vrata gori ali njen nestalan plamen, kao mali treperavi badem, jedva da uspeva da odoli tamnoj masi koja ga okružuje ispunjavajući prostor od poda do krova, do poslednjih kutaka, gde je tama tako gusta da izgleda kao čvrsto telo. Josif se probudio naglo, kao da ga je neko snažno prodrmao za rame, no to je bio samo san koji se odmah raspršio jer u ovoj kući žive samo on i žena mu, a ona leži nepokretna, duboko usnula. On se skoro nikada ne budi ovako usred noći, gotovo nikada pre zore, pre nego što široka pukotina na vratima počne da izranja iz mraka propuštajući sivo i hladno svetlo praskozorja. Već nebrojeno puta rekao je sam sebi da tu raspuklinu valja pokriti, nema ništa lakše jednom stolaru nego da zakuca dasku preostalu od posla, no ipak, već se toliko bio navikao da izjutra prvo ugleda tu vertikalnu liniju svetlosti što najavljuje dan, da mu se činilo, ma koliko apsurdno to zvučalo, da bez nje više ne bi bio u stanju da izađe iz senke sna. Pukotina na vratima već je činila deo kuće, kao zidovi i krov, ognjište ili pod od nabijene zemlje. Ispod glasa, da ne probudi usnulu ženu, izgovorio je molitvu koju nam

valja izgovoriti kada se vratimo iz misterioznih predela sna, Hvaljen budi Gospode, Bože naš, care nebeski, koji si svojom milošću povratio moju dušu u život. Valjda zato što mu sva čula još nisu bila podjednako razbuđena, ili zato što čovek u to doba još nije bio svestan svojih čula, ili je čak posedovao nekakva čula koja mi sada nemamo, a dobro bi nam došla, Josifu se činilo da oseća kako mu se duša malo-pomalo vraća u telo, poput potočića što krivudaju površinom zemlje da bi potom prodrli do najdubljeg korenja, i kroz njih otekli do najudaljenijih liski. Svestan tegobnosti toga povratka posmatrao je usnulu ženu kraj sebe, i najednom ga spopadoše mračne misli: da li je ona, ovako uspavana, u stvari telo bez duše, pošto duša ne stanuje u usnulom telu, jer da nije tako, ne bismo se svakoga jutra zahvaljivali Bogu što nam je vratio dušu u telo. Tada se jedan unutrašnji glas u njemu zapita šta je onda to što sanja dok mi spavamo; možda su snovi sećanja duše o telu, to bi bio lep odgovor. Marija se pomerila u snu, znači da joj je duša tu negde u blizini, verovatno u kući, a ipak se nije probudila već se samo promeškolljila, otrgao joj se nagli uzdah, kao da je štucnula, pa se privila uz muža, nesvesna onoga što čini jer se budna to ne bi usudila. Josif je navukao grubo ćebe na ramena i još tešnje privio ženino telo uz svoje. Osetio je njenu toplotu ispunjenu mirisima, odisala je kao ormar u koji su zaključane suve mirisne trave, i taj miris je polako prodirao u svako vlakno njegove tunike, stapajući se s toplinom njegovog tela. Kapci su mu se polako spuštali dok su uzburkane misli polako bledele i oslobađale dušu, prepuštajući telo snu koji se vraćao.

Probudio se tek s prvim petlima. Kroz raspuklinu na vratima prodirala je neodređena, prljava svetlost. Strpljivo čekajući da se senke noći umore, dan se pripremao za novo svitanje, baš kao i juče, i svakoga dana; nisu više ona slavna doba kada je Sunce, kojemu toliko dugujemo, u jednom trenutku čak

zastalo na svome putu iznad Gavaona, i tako produživši dan dalo Isusu Navinu vremena da pobedi petoricu careva koji su držali grad pod opsadom. Josif se uspravio na asuri; u trenutku kada se otkrio, petao je zapevao po drugi put podsetivši ga da je vreme novoj molitvi, onoj koja zahvaljuje Gospodu na tome što je stvorio sva ovozemaljska bića, a među njima i petla, Blagosloven bio Gospode, Bože naš, Vladaoče vaseljene, koji si petlu podario moć da raspozna dan od noći. Josif je izgovorio molitvu a petao se još jednom oglasio. Obično bi, pošto prvi od njih pusti glas, svi petlovi u okolini počeli da se natpevavaju, ali toga dana su ćutali, kao da noć još nije prošla ili kao da je tek počinjala. Josif je spustio pogled na telo usnule žene čudeći se što ona tako mirno spava, mada bi se obično, kao ptičica, na najmanji zvuk trgla iz sna. Sada se činilo kao da se nekakva spoljna sila slegla na nju i pritisla je uz postelju, gde je ležala nepokretna u mraku ali ne potpuno okamenjena, već je imao utisak da kroz mrak vidi kako joj se telo lagano meškolji, kao mirna površina vode što se mreška na povetarcu. Da joj nije zlo, pomislio je, ali ga ta misao nije držala dugo pošto ga je naglo, i potpuno, obuzela druga nužda. Osetio je kako ga je neizdrživo poteralo na mokrenje, i to protivno običaju, pošto su ga takvi nagoni obično obuzimali tek kasnije, i nikada nisu bili ovako snažni. Ustao je iz postelje veoma pažljivo, da mu se žena ne bi probudila i da ne bi naslutila zašto tako rano izlazi iz kuće, jer pisano je da čovek mora da čuva svoj ugled i da nastoji da bude vredan poštovanja po svaku cenu i koliko je god moguće, pa je, polako otvorivši škripava vrata, izašao u dvorište. U praskozorje su boje sveta još uvek zastrte ogrtačem sivila. Uputio se ka niskoj šupi pod kojom je, sapet, noćio magarac. Olakšao se osluškujući s polusvesnim uživanjem kako mlaz mokraće pršti po slami razastrtoj po tlu. Magarac se osvrnuo i

u mraku su mu zablistale suzne oči, zatim je snažno protresao dlakave uši i ponovo gurnuo njušku u jasje, iz čijih je uglova mesnatim mekim usnama izvlačio ostatke sena od juče. Josif je prišao krčagu s vodom da opere ruke, pa je, brišući ih o tuniku, pohvalio Gospoda zbog njegove neizmerne mudrosti jer je on taj koji je u ljudskom telu stvorio mnogobrojne kanale i otvore neophodne za život, a kada bi se neki od njih otvorio kada tome nije vreme, to bi za čoveka značilo sigurnu smrt. Tada je Josif pogledao u nebo i grdno se začudio. Još nije bilo vreme da izađe sunce iza horizonta a na čitavom nebeskom svodu nije se uočavao ni jedan jedini trag rumenila zore, čak ni razblaženi ton ružičastog zarudele trešnje, baš ništa. Od nedogleda do nedogleda, čitav nebeski svod, odnosno onaj njegov deo koji je uspevao da vidi od dvorišnih zidova, bio je zastrt niskim oblacima, kao baldahinom, neobično sitnim oblačićima, poput pljosnate klubadi pamuka jednake veličine i iste ljubičaste boje, svetlije s one strane odakle je trebalo da izađe sunce i sve tamnije i tamnije prema onoj strani na kojoj su još uvek lebdeli ostaci noći. Nikada ranije, u celome svome životu, Josif nije video ništa slično, nikada nije čuo ni priču koja bi opisivala nešto nalik ovome, a starci su često pripovedali o raznoraznim proročanskim atmosferskim čudima. Sva ta čuda, kao na primer duga koja se raširila preko polovine nebeske kupole, strmoglave merdevine koje su se ukazale jednoga dana i povezale nebo i zemlju, ili pljusak nebeskog hleba – sve su to bila predskazanja i dokazi Gospodnje svemoći, no nikada nije čuo za nebo obojeno ovom misterioznom bojom i zastrto hiljadama malenih oblaka koji su gotovo dodirivali jedan drugoga, razbacani na sve strane kao kamenje u pustinji. Ovo bi moglo biti predskazanje. Možda se bliži kraj sveta i sudnji čas a on je jedini svedok ove Božje presude? Da, poslednji svedok, jer oko njega je sve počivalo u

potpunom miru i tišini, kako nebo tako i zemlja, nije se čuo ni glas iz susednih kuća, ni šušanj, ni plač deteta, ni molitva, ni psovka, ni hućanje vetra, ni meket koze, ni lavež psa. Kad bi makar zakukurikao petao, promrmljao je, pa ponovio, kao da bi to donelo nadu u spas. Onda je najednom nebo počelo da se menja, malo-pomalo, gotovo neprimetno je bledoružičasto svetlo polako počelo da boji svod od ljubičastih oblačića, a odmah zatim se pretopilo u crveno, da bi napokon postalo providno, da bi se u jednom trenutku, bez najave, u svemiru dogodila eksplozija boja i svetlosti, zlatna koplja stala su probijati oblake koji su, neznano kako, narasli i pretvorili se u ogromne lađe što su punim jedrima plovile ka napokon oslobođenim nebeskim prostranstvima. Josif je odahnuo dušom i napustila ga je strava, proširile mu se zenice u divljenju, što i nije za čuđenje: on je bio jedini svedok ovog nebeskog spektakla; s usana su mu se tada otrgle glasne reči pohvale Gospodu, stvaraocu Vaseljene, čija čudesa običan smrtnik ne ume da opiše običnom rečju, Blagodarim tebi Gospode za ovo, i za ono, i za sve ostalo. U trenutku dok je to izgovarao, zvuci života su se vratili, kao da je neko odjednom, bez mnogo razmišljanja o posledicama, otvorio nekakva vrata odakle su navrli zvuci i ostavili tišini samo majušne, ogranične prostore, poput barica, okružene i sakrivene prašumom punom zvuka. Svitalo je, širilo se jutro, stvaralo prizor nepodnošljive lepote, ogromne ruke oslobodile u let rajsku pticu veličanstvenog lepezastog repa, okićenog hiljadama okaca, poput repa kraljevskog pauna, od čega je, tu negde u blizini, zapevala ptičica bez imena. Iznenadan nalet vetra udario je Josifa u lice, poigrao mu se bradom i tunikom pa se zatim zakovitlao oko njega kao pustinjski vihor, ili je to možda bila samo vrtoglavica izazvana iznenadnim naletom krvi ili kakvom grešnom drhtavicom od koje mu se ježilo telo, odajući nekakav drugi, snažniji nagon.

Krećući se kao nošen vihorom Josif je ušao u kuću, zatvorio vrata za sobom i ostao naslonjen na njih dok mu se oči nisu navikle na polumrak. Kraj njega je gorela uljanica, bledim plamenom, beskorisna, gotovo bez svetlosti. Marija je ležala na leđima, budna i svesna, pogleda prikovanog za tačku pred sobom, kao da iščekuje nešto. Ne izustivši ni reč Josif joj se približi i polako je otkri, a ona skrenu pogled i zadiže malo tuniku, tek do visine stomaka, a i on, nadvijajući se nad nju, zadiže svoju. U međuvremenu Marija je raširila noge, ili ih je bila raširila još u snu pa su tako i ostale, ili zbog jutarnje lenjosti da li zbog predosećanja udate žene koja poznaje svoje dužnosti. Bog, koji je svuda prisutan, ali koji je sam po sebi čist duh, nije mogao da vidi kako koža jednoga dodiruje kožu drugoga, kako njegovo meso prodire u njeno, jer su oboje za to stvoreni, i verovatno će odande i otići pre no što se Josifovo sveto seme prolije u Marijinu presvetu utrobu, oboje blagosloveni zato što su izvor i pehar života, jer postoje stvari koje ni sam Bog ne razume, iako ih je stvorio. Pošto je potom izašao u dvorište, Bog nije mogao da čuje zvuk agonije, kao krkljanje, iz grla muškarca u trenutku krize, a još manje slabašno ječanje koje žena nije mogla da prikrije. Tek minut, ni toliko, odmorio se Josif na Marijinom telu. Dok je ona povlačila nadole tuniku i pokrivala se čaršavom, skrivajući lice nadlakticom, on je, podignutih ruku, gledajući u strop, izgovarao onu, strašnju od svih i rezervisanu samo za muškarce, zahvalnicu, Blagosloven bio Bože Gospode naš, Vladaoče vasseljene, zato što me nisi stvorio ženom. U tom momentu Bog mora da već nije bio ni u dvorištu pošto se nisu zatresli niti srušili zidovi kuće, niti se otvorila zemlja. Jedino se, prvi put, začuo skrušeni glas Marijin, kao što se i očekuje da bude glas jedne čestite žene, kako govori, Blagosloven bio ti, Bože Gospode naš, Vladaoče vasseljene, zato što si me stvorio po

svojoj volji. Mora se primetiti da između ovde izgovorenih reči i onih rečenih arhandelu nema nikakve razlike, jer ko je rekao ovo, mogao je isto tako reći, Ja sam sluškinja Gospodnja, neka mi bude po riječi tvojoj. Potom je žena Josifa drvodelje ustala, zamotala muževljevu i svoju asuru i sklopila zajednički čaršav.

Josif i Marija živeli su u mestašcu zvanom Nazaret, malom i siromašnom, u oblasti Galileja, u kući istoj kao i sve ostale, jednom naherenom sanduku od čerpiča, siromasi među sirotinjom. Tu arhitektonska umetnost baš nikako nije umešala svoje prste, i jedan te isti, banalni model neumorno je ponavljan. Ne bi li ponešto uštedeli na materijalu, kuću su podigli uza samo brdo, priljubljenu uz liticu koja je, tako, služila kao stražnji zid, obezbeđujući uz to lakši pristup ravnom krovu koji je služio kao terasa. Već znamo da je Josif po zanatu bio drvodelja, sposoban za svoj posao, iako bez mnogo dara za perfekciju, ukoliko bi mu ko naručio kakav finiji komad. Nema razloga da se zbog tih nedostataka sablažnjavamo, vreme i iskustvo vezani su jedno za drugo, a ne smemo zaboraviti da Josif jedva da ima dvadeset godina i živi u mestu skromnih ljudi i skromnih zahteva. U svakom slučaju, ne meri se čovek samo aršinom svoga zanata i stoga valja pomenuti da je, iako mlad, Josif jedan od najpobožnijih i najpravednijih ljudi u Nazaretu, redovan u sinagogi i pri ispunjavanju dužnosti. Iako ga Bog nije obdario blagolagoljivošću koja bi ga izdvojila od ostalih

smrtnika, on ume da zbori, posebno da pravovremeno u govor ubaci poneku metaforu vezanu za svoj zanat, kao na primer onu o vaseljenskome drvodjelji. Ipak, pošto je njegovom biću nedostajao element stvaralačke mašte, nikada u svome kratkom životu on neće uspeti da sroči parabolu vrednu pamćenja, koja bi ostala u sećanju stanovnika Nazareta i bila prenošena s kolena na koleno, još manje neku od onih blistavih rečenica koje su tako jasne da im se ništa ne može dodati a istovremeno tako opskurne da će vremenom postati omiljena poslastica za generacije mudraca, erudita i ostalih stručnjaka.

Što se tiče talenata koji krase Mariju, bar za sada, morali bismo dobro da se potrudimo da ih nađemo i opet ih ne bi bilo više no što se može očekivati od šesnaestogodišnjakinje, koja, iako je udata žena, nije više od obične krhke devojčice, znači tinejdžerka, ako je moguće upotrebiti takav izraz za nekoga ko je živio u to vreme. Uprkos slabašnom telu, Marija je radila kao i druge žene, češljala vunu, upredala i tkala za njih dvoje, pekla svakog božjeg dana hleb u kućnoj furuni, silazila na izvor po vodu pa onda uz strminu sa bokastim ćupom na glavi i testijom oslonjenom o kuk, da bi napokon, predveče, kretala po stazama i bogazama da sakupi drva i strnjiku za loženje, noseći povrh toga korpu u koju je sabirala suhu kravlju balegu, kao i makiju i trnje kojih je mnogo po padinama oko Nazareta, a koje su najbolje što je Bog stvorio kako za potpalu tako i za splitanje trnovite krune. Čitav taj teret bolje bi stajao na leđima magarca a ne njenima, ali to nije bilo moguće zato što je životinja zauzeta: nosi građu za Josifa. Bosa ide Marija na izvor, bosa ide u polje, odevena je u sirotinjsku odeću koja se od rada još više cepa i prlja, i koje jednako mora da pere i krpi: mužu idu bolje i novije tkanine a za ženu je dobro bilo šta. I Marija ide u sinagogu ali ulazi kroz bočna vrata, kako zakon propisuje ženama; ako bi se tamo, na primer, sakupile ona i još trideset žena, ili čak i sva

ženska čeljad Nazareta, ili čitave Galileje, opet bi morale da čekaju da stigne neophodnih deset muškaraca da bi molitva, u kojoj će one učestvovati samo pasivno posmatrajući, mogla da počne. Nasuprot svome čoveku Josifu, Marija nije ni pobožna ni pravedna, mada za te moralne slabosti nije sama odgovorna; tome je kriv jezik kojim ona govori, ili ljudi koji su taj jezik stvorili tako da u njemu reči pobožan i pravedan – nemaju ženski rod.

Elem, jednog lepog dana, otprilike četiri nedelje nakon onoga nezaboravnog jutra kada su se oblaci na nebu obojili onom divnom ljubičastom bojom, Josif je, negde u vreme zalaska sunca, sedeo kod kuće i večerao, sedeo na podu i zahvatao prstima iz čanka, kako je u to vreme bio običaj, dok je Marija stajala kraj njega čekajući da prvo on završi sa večerom pa da i ona može da jede. Oboje su ćutali, jedno zato što nije imalo šta da kaže a drugo zato što nije umelo da iznese ono što mu je bilo na umu, i upravo u tom trenutku začulo se kako neko lupa na kapiji. To je sigurno nekakav siromah, prosjak, što se, iako nije bilo potpuno neuobičajeno, nije često događalo, a što je i razumljivo kada se ima u vidu siromaštvo mesta i njegovih stanovnika, a, posmatrano kroz prizmu prosjačke lukavosti i iskustva, to znači veoma malu verovatnoću da će se tu išta dobiti. Ipak, od sočiva sa seckanim crnim lukom i papule od leblebije, namenjenih njenoj večeri, Marija je izdvojila jednu dobru porciju u posebnu času i odnela je prosjaku, koji je seo da večera na pod pred vratima. Nije bilo potrebno da Marija naglas zamoli svoga muža za dozvolu, on joj je dozvolu dao jednim pokretom glave, jer, kako već znamo, bile su suvišne reči u to doba kada je običan pokret bio dovoljan da odredi ljudsku sudbinu: ubiti ili poštediti, i kada je imperatorov prst okrenut naviše ili naniže, u gledalištu arene za borbe, značio život ili smrt. Iako drugačiji nego ona zora, sumrak je takođe bio divan,

sa hiljadama oblaka razvučenih po nebeskom prostranstvu kao niti, po boji ružičastih, bisernih, boje lososa i trešnje – to su sve reči koje koristimo mi na zemlji da bismo opisali te boje a da bismo se međusobno razumeli, no, koliko nam je poznato, nijedna od ovih boja nema ime na nebesima. Biće da prosjak nije jeo bar tri dana, bila je to prava glad, prosjak je smotao i polizao čanak za nekoliko minuta i eno ga, već kuca na vrata da se zahvali na milosrđu i vrati posudu. Marija je otvorila vrata i na pragu zatekla prosjaka kako stoji, neočekivano visok, mnogo viši nego što joj se ranije učinio, na kraju krajeva, izgleda da je istina ono što kažu da je ogromna razlika između gladnog i sitog, jer ovome ovde čoveku sad je blistalo lice i iskrile se oči dok su mu se haljine, stare i dronjave, vijorile na vetru koji je dunuo iz nepoznatog pravca, i tako nam varale oči da su dronjci izgledali kao najfinije delikatne tkanine, da čovek ne poveruje onome što vidi. Ispružila je Marija ruke da prihvati glineni čanak, koji kao da se – posledica optičke iluzije, verovatno izazvane promenama svetla sa neba – pretvorio u zdelu od suvog zlata; u trenutku dok je zdela prelazila iz ruke u ruku, progovori prosjak gromkim glasom, jer se čak i jadnikov glas izmenio, Bog te blagoslovio, ženo, i sav porod tvoj i tvojega čoveka, ali neka ti ne nameni sudbinu tužnu kao što je moja, jer ja nemam gde da spustim umornu glavu na ovome strašnom svetu. Marija je držala čanak u udubljenju načinjenom od svoje dve šake, kao da je očekivala da prosjak nešto stavi u nju, a on, bez objašnjenja, zaista i učini tako: sagnu se i zagrabilivši šaku zemlje sa tla nadnese ruku nad činiju pa pusti da mu prah polako curi kroz prste govoreći zvonkim glasom, Blato blatu, prah prahu, zemlja zemlji, sve što počne ima svoj kraj, svaki početak rađa se iz nečega što se okončalo. Marija ga je zbunjena zapitala, Šta to znači, a prosjak joj je odgovorio, Ženo, nosiš čedo u svojoj

utrobi a to je jedina sudbina čovečija, počinjati i okončavati, okončavati i započinjati, Kako si znao da sam trudna, Još ni stomak ne počne da raste a već sjaje deca u majčinskim očima, Kada je tako, trebalo je da moj muž prvi spazi taj sjaj deteta koje je sam začeo, Može biti da on ne gleda u tebe kada ti gledaš u njega, A ko si ti koji si znao a da ti nisam rekla, Ja sam anđeo, ali ne reci to nikome.

I baš u tom trenu, blistava odora se ponovo pretvori u dronjke a titanska figura se skupi kao da ju je progutao jezik plamena, a taj misteriozni preobražaj i odmah zatim njegov odlazak dogodili su se, hvala bogu, baš na vreme, jer je prilazio Josif, privučen glasovima, prigušenijim nego što biva kada se vodi pristojan razgovor, i još više predugačkim ženinim odsustvom. Šta je još hteo siromah, upitao je, i Marija, ne znajući šta bi mu rekla, odgovori, Pričao je o blatu za blato, o prahu za prah i zemlji za zemlju, da ništa ne počinje a da se ne okonča i da se ne završi ono što nije počelo, Baš to je rekao, Da, i još je kazao da deca sijaju u materinim očima; pogledaj u mene, Gledam; čini mi se da vidim nekakav sjaj u tvojim očima, reče Josif a Marija mu odgovori, To je tvoje čedo. Nebo je postajalo tamnije, poprimalo je prve tonove noći, i počelo je da se primećuje da iz čanka sija nešto kao crna svetlost koja je na Marijinom licu iscrtavala izraz koji nije ličio na nju, i oči su izgledale kao da pripadaju nekome mnogo starijem. Trudna si, upita napokon Josif. Da, jesam, odgovori Marija. Zašto mi nisi ranije rekla, Htela sam da ti kažem danas, čekala sam da završiš sa večerom, I uto je došao prošnjak, Da, I šta je još rekao, imali ste vremena dobro da se ispričate, Da mi Bog podari onoliko sinova koliko mi ti dadneš, Šta to imaš u tom čanku da tako sija, Zemlju, Humus je crn, glina zelenkasta, pesak beo a od svega toga samo se pesak sija kada na njega padaju sunčevi

zraci, a sada je noć, Ja sam samo žena, ne umem da objasnim, on je uzeo zemlju sa tla, stavio je unutra i izgovorio one reči, Zemlja zemlji, Da, te.

Josif je otišao do kapije i otvorio je, pogledao na jednu pa na drugu stranu. Već je otišao, reče dok je Marija mirno hodala ka kući, znajući da bi prosjaka, ukoliko je on zaista ono što tvrdi, moguće bilo videti samo ukoliko bi on to hteo. Odložila je čanak na ivicu ognjišta i izvadila iz vatre jedan ugarak kojim je upalila uljanicu, duvajući dok se nije pojavio plamičak. Josif je ušao s upitnim izrazom na licu, začuđenim i nepoverljivim pogledom, krećući se sa mirom i staloženošću patrijarha, što mu i nije pristajalo jer je bio tako mlad. Diskretno je zavirio u čanak, bacivši pogled na svetleću zemlju udešavajući skeptično-ironičan izraz lica, što je, ako je hteo da ostavi utisak muževnosti, bio uzaludan trud jer je Marija odsutno zurila u pod. Josif je onda štapićem promešao zemlju, začuđen time što je gubila sjaj dok ju je dodirivao da bi ga odmah zatim povratila, i što su iz jednolične svetlosti vijugale brze iskrice. Ne razumem, ovde mora da postoji nekakva misterija, ili je on ovu zemlju doneo sa sobom a ti si mislila da ju je uzeo sa poda, to je magija, nikada niko u Nazaretu nije video kako blista zemlja, Marija nije odgovorila. Jela je ono malo što joj je preostalo od sočiva sa lukom i papule od leblebije, i komad hleba umočen u maslinovo ulje. Lomeći hleb rekla je tihim glasom, kako i priliči ženi, ono što propisuje zakon, Blagosloven bio, Gospode Bože naš, Vladaoče vaseljene, što činiš da hleb izraste iz zemlje. Jela je tiho, dok je Josif, naglas izgovarajući svoje misli, kao da se u sinagogi tumači pasus iz Tore ili iskaz proročki, razmatrao reči koje je njegova žena maločas izrekla, i koje on sam izgovara kada lomi hleb, i pokušavao da zamisli kakva bi bila raž koja bi izrasla iz te svetleće zemlje, kakav bi ona hleb dala, i kakvo bismo mi svetlo nosili u sebi kada bismo jeli hleb od nje, Jesi li sigurna

da je prosjak ovo zaista podigao sa zemlje, ponovo je upitao, a Marija je odgovorila, Da, sigurna sam, I nije ranije svetlela, Nije, sigurna sam da ranije nije svetlela. Ovakva odlučnost poljuljala bi sumnjičavost svakoga muškarca suočenog s rečima i delima kako žena uopšte tako i njegove sopstvene žene, ali Josif je verovao, kao i svi muževi u to doba i na tom mestu, da je zaista mudar muškarac onaj koji se dobro čuva ženskih rabota i varki. Malo s njima govoriti i još ih manje slušati, to je deviza svakoga opreznog čoveka koji nije zaboravio upozorenja rabina Josephata ben Johanana, mudre reči koje tvrde da će, u samrtnome času, od svakoga muškarca biti traženo da položi račune za svaki nepotreban razgovor koji je ikada vodio sa svojom ženom. Zapitao se Josif da li bi ovaj razgovor mogao da se smatra potrebnim, i pošto je zaključio da bi mogao ako se uzme u obzir neobičnost događaja, zakleo se još jednom sam sebi da nikada neće zaboraviti reči mudroga rabina, svojega imenjaka, jer valja dodati da je Josephat u stvari Josif, i sam sebi rekao da može biti miran jer, uz Božju pomoć, neće morati da se kaje u samrtnome času. Na kraju, pošto se zapitao da li bi bilo pametno da o slučaju prosjaka i svetleće zemlje obavesti starce iz sinagoge, zaključio da bi trebalo to da učini zbog svoje savesti i mira u domu.

Marija je završila s jelom. Iznela je sudove u dvorište da ih opere, naravno, osim onoga čanka iz kojega je jeo prosjak. U kući su sada svetlela dva svetla, uljanica koja se s naporom borila protiv noći što je navirala sa svih strana, i ona bleštava aura, treperava ali stamena svetlost, kao nekakvo sunce koje još nije odlučilo da se rodi. Sedeći na podu Marija je potom čekala da joj se muž obrati ali je Josif, koji nije imao šta više da joj kaže, bio zaokupljen mislima, birajući prave reči kojima će se sutra obratiti veću staraca. Srđi ga to što ne zna da objasni šta se tačno odigralo između žene i prosjaka, šta su još rekli jedno drugom,

ali neće više da joj se obraća, bar za sada, pošto ne očekuje da će ona išta dodati svojoj izjavi, pa mora da prihvati kao istinito ono što je već rekla i ponovila, a da li ga je možda i slagala, to nikada neće znati. To će znati samo ona, i smejaće mu se ispod pokrivača, onako kao što se, kako se veruje, smejala Eva Adamu, mada, naravno, mnogo prikrivenije pošto ona nije imala svoj pokrivač da se pod njega sakrije. Pošto su misli Josifove stigle do ove tačke, morale su učiniti i sledeći, neizbežan korak i, evo ga, čini mu se da je misteriozni prosjak u stvari bio emisar Iskušitelja, koji, pošto se vreme toliko promenilo i pošto su ljudi danas već mnogo obavešteniji, nije bio toliko naivan da pristupi s poznatim starim trikom nuđenja običnog voća, već je pribegao obećavanju drugačije, svetleće zemlje, pri čemu je, kao i obično, računao na žensku lakovernost i zlobu. Josifu čelo gori ali je zadovoljan samim sobom i zaključcima do kojih je stigao. Što se Marije tiče, ne znajući ništa o meandrima demonološke analize u koje je zapao muževljev mozak, niti o odgovornosti koju za to ona snosi, ona pokušava da shvati čudni osećaj praznine koji ju je obuzeo od kada mu je rekla da je trudna. Nije osećala unutrašnju prazninu, zato što je bila svesna da iznutra, u pravom smislu te reči, nije sama, već nekakvu spoljašnju prazninu, kao da se svet, odjedanput, ugasio ili udaljio. Seća se, ali izdaleka, kao da se priseća nekog drugog života, da je posle večere, a pre no što će leći, uvek imala nekakva posla, i da je u radu provodila vreme, a sada misli da da ne bi trebalo da se pomeri s ovoga mesta, da ne bi trebalo da ustane sa poda niti podigne pogled sa čanka sve dok joj se ne rodi dete. Valja reći, iz poštovanja prema istini, da njene misli nisu bile ovako jasne, jer misli su, na kraju krajeva, kako je neko već rekao, kao nekakvo klupče konca, labavo na jednom kraju a na drugom napeto do pucanja, i nemoguće ih je razlučiti u potpunosti jer da se to učini, bilo bi neophodno razmotati klupče, razvući ga

i premeriti, što, koliko god se trudili ili se pravili da se trudimo, izgleda da ne bi bilo moguće učiniti bez pomoći nekoga koji bi nam umeo reći gde i kako da odsečemo čoveka od njegovog pupka i misao od njenog izvora.

Sledećeg jutra, posle noći koju je loše prespavao neprekidno se budeći zbog noćne more u kojoj je sam sebe video kako pada u ogromnu zdelu nalik na izvrnut zvezdani nebeski svod, Josif je otišao do sinagoge, da od staraca zamoli savet i rešenje. Slučaj koji je želeo da iznese bio je krajnje neobičan, iako sam nije mogao ni da sanja do koje mere, pošto mu, kao što znamo, nije bio poznat najvažniji, esencijalni deo priče, te je imao sreće: da ga starci iz nazaretske sinagoge nisu tako visoko cenili, vratio bi se kući trkom i podvijenog repa, a u ušima bi mu odzvanjale grdnje rabinove, Ko lako veruje, njegov je um plitak, a on, jadničak, koji ne bi imao reči dovoljno mudre da odgovori, pozvao bi se na svoj san, na šta bi mu odgovorili, San i ogledalo su slični, predstavljaju lik čoveka pred samima sobom. Ovako, pošto je on ispričao svoju priču, starci su se međusobno pogledali, potom pogledali u Josifa, i najstariji među njima mu je postavio pitanje, pretačući u njega nevericu čitavog saveta, Da li je istina i čista istina to što si nam sada ispričao. Na to je drvodelja odgovorio, Istina i čitava istina i ništa osim istine, neka mi Gospod bude svedok. Dok je Josif čekao sa strane, starci su se dugo savetovali među sobom, da bi ga na kraju pozvali i rekli mu da su, pošto nisu mogli da se slože o tome kako im valja dalje postupiti, odlučili da pošalju tri emisara da ispituju Mariju o čudnovatim događajima i tako napokon utvrdili ko je bio taj misteriozni prošnjak kojega niko drugi nije video, kako je izgledao, koje je tačno reči rekao, da li je već nekada proasio po Nazaretu, i usput doznali, koliko je moguće, o njemu u komšiluku. Josif je bio srećan pošto ga je, iako nije želeo da prizna, bilo sramota da sam razgovara o tome

sa ženom, naročito mu nije prijao stav njen ustaljen od sinoć, da neprekidno gleda u pod preda se, jer, iako skromnost jeste nalagala takvo ponašanje, on je ipak u tome video provokaciju nekoga ko zna više no što želi da prizna, a to i ne krije. U stvari, ženska zloba nema granice, i to posebno kada je reč o nedužnoj zlobi.

Krenuli su tako emisari iz sinagoge, predvođeni Josifom, koji im je pokazivao put. Njihova imena, Avijatar, Dotajim i Zakhej, navode se ovde da bi se uklonila bilo kakva sumnja da je reč o istorijskoj prevari, koja bi se mogla javiti kod onih koji su do saznanja o ovim događajima stigli preko drugih izvora, u koje se tradicionalno možda više veruje, ali to ne znači da su autentičniji. Pošto su navedena imena, što je dokaz da su ta lica koja su ta imena nosila zaista i postojala, sumnje koje bi se i nadalje javljale imale bi mnogo manju snagu, mada ne i manju legitimnost. Kako je neobičan bio ovaj prizor: tri starca kako hodaju putem, dostojanstvenim hodom dok im na vetru vijore tunike i brade, nije prošlo dugo a oko povorke se sjatila dečurlija, koja je, deca kao deca, uz smeh, viku i jurnjavu pratila poslanike od sinagoge do kuće drvodeljice Josifa, kojem ova galama koja nikome nije mogla promaći, nije nimalo prijala. I zaista, privučene bukom, na vratima okolnih kuća pojavile su se i žene i, osećajući da se nešto događa, poslale decu da vide šta se to zbiva u kući komšinice Marije. No, to im je bilo uzalud, pošto su u kuću ušli samo muškarci. Vrata su se autoritativno zatvorila i nijedna od Nazarećanki, do dana današnjeg, nije doznala šta se te večeri odigralo u kući drvodeljice Josifa, a, kako su već nekako morale da zadovolje radoznalost, smislile su da je taj prosjak, kojega nijedna od njih nije videla, bio u stvari običan lopov, što je, mora se reći, bila velika nepravda jer anđeo, nemojte nikome reći da je on to bio, nije ukrao ono što je pojeo a povrh svega, ostavio je natprirodni poklon pre no što

je otišao. I dok su dva starija mudraca ispitivala Mariju, treći, najmlađi među njima, po imenu Zakhej, otišao je da se raspita po okolini da li je iko video prosjaka takvog i takvog, već kako ga je opisala drvodeljina žena, ali nijedna susedka nije umela ništa da mu kaže osim da prethodnog dana, koliko je njima poznato, nikakav prosjak nije onuda bio prošao, a ako je prošao, na njihova vrata nije zakucao. To mora da je nekakav lopov u prolazu koji se, kada je video da kuća nije prazna, napravio da je prosjak, taj je trik poznat odvajkada.

Kada se Zakhej vratio u Josifovu kuću bez novosti o prosjaku, Marija je treći ili četvrti put prepričavala nama već poznat događaj. Stajali su domaćini, ona na sredini, kao optužena za nekakav zločin, čanak na podu, a u njemu, uporna, kao srce koje kuca, enigmatična zemlja sa strane Josif, dok su pred njome na podu seli starci, kao sudije. Rekao je Dotajim, srednji po starosti, Nije da mi nećemo da verujemo u to što nam kažeš, ali ti si jedina koja je videla toga čoveka, ako je to uopšte i bio čovek, čak ni tvoj muž ne ume ništa da kaže o njemu, osim da mu je čuo glas, a evo ga i Zakhej nam donosi vest da ga nijedna od tvojih komšinica nije videla, Zaklinjem se pred Bogom, koji dobro zna da iz mojih usta samo istina izlazi, Dobro, kada kažeš da je istina, istina je, ali da li si nam rekla čitavu istinu, Piću Božje vode i on će pokazati da li zborim istinu, Božja voda je namenjena ženama za koje se sumnja da su neverne, a ti nisi mogla prevariti tvojega muža; nije bilo vremena za to, Laž je, kažu, isto što i neverstvo, To je drugačije neverstvo, Moja usta su čestita koliko i ja sama. Tada reč uzme Avijatar, najstariji od tri starca, i reče, Nećemo te više ispitivati ali znaj da će ti Gospod sedmostruko platiti ako si govorila istinu a sedmostruko te kazniti ako si lagala, zatim učuta, pa se posle kratke tišine obrati Zakheju i Dotajimu, A šta nam je činiti sa ovom zemljom što sija; opreznost nalaže da je ne ostavljamo ovde, jer može biti da

je sve to demonska rabota. Na to reče Dotajim, neka zemlja ode onde odakle je došla, neka ponovo bude tamna kao što je i bila, i reče Zakhej, Ne znamo ko je bio prosjak, niti zašto je hteo da ga vidi samo Marija, niti šta znači ova šaka zemlje što svetli na dnu čanka, i reče Dotajim, Odnosimo je u pustinju i razbacajmo je tamo, neka je raznese vetar i ugasi kiša, i reče Zakhej, Ako je ova zemlja od dobrog, ne bi je trebalo odnositi odavde, a ako je od zla, opet ne bi trebalo izlagati njenom uticaju druge osim onih koji su za to bili izabrani, i upita Avijatar, Dakle, šta onda predlažeš, i Zakhej odgovori, Da se ovde iskopa rupa i da se na njeno dno položi čitav čanak, i to poklopljen da se zemlja ne bi mešala sa prirodnom zemljom, tako, ako je od dobrog, zemlja i dalje ostaje netaknuta, a ako je od lošega, makar je sklonjena od pogleda, i upita Avijatar, Šta ti misliš, Dotajime, a ovaj odgovori, Mudro zbori Zakhej, neka bude kako je on rekao. Na to reče Avijatar Mariji, Idi, i pusti nas da učinimo kako smo odlučili, A gde da idem, upita ona a Josif reče, uznemireno, Ako ćemo zakopavati čanak, zakopajte ga van kuće, neću da spavam povrh sahranjene svetlosti. I reče Avijatar, Tako će i biti, a onda reče Mariji, Ti ostani ovde. Izadoše ljudi u dvorište, Zakhej iznese čanak. Odmah zatim začulo se kako motika udara po tvrdoj zemlji, to je Josif kopao rupu a neki minut potom začuo se i Avijatarov glas, Dosta, dovoljno je duboko. Marija je provirila kroz pukotinu na vratima i videla je kako njen muž pokriva čanak krivim komadom slomljenog ćupa, i kako ga potom spušta u otvor na zemlji do dubine ispružene ruke, i napokon, kako ustaje i ponovo se prihvata motike, navlačeći zemlju u rupu i potom je nabijajući nogama.

Muškarci su još neko vreme ostali u dvorištu, razgovarajući i posmatrajući mrlju sveže zemlje, kao da su zakopali blago pa su želeli da dobro zapamte mesto. Ali, sigurno nisu o tome razgovarali, jer se najednom začuo snažni Zakhejev glas, kao

kroz smeh, E moj Josife, kakav si ti to stolar kada ni običan krevet još nisi sklepaao a žena ti je trudna. Svi su se nasmejali, a s njima i Josif, ali kao neko ko je posramljen a pravi se da nije. Marija ih je videla kako se približavaju kapiji i izlaze, i sada je, sedeći na ivici ognjišta, osmatrala kuću tražeći mesto gde bi najbolje bilo da stavi krevet, ukoliko njen muž odluči da ga napravi. Trudila se da ne misli na čanak sa svetlećom zemljom, niti na to da li je prosjak bio anđeo ili nekakav mangup koji se s njome samo šalio. Žena, ako su joj već obećali krevet, mora da odluči gde će da ga stavi.

Krajem meseca tamuza i početkom meseca ava, u doba kada se bralo grožđe po vinogradima, kada su prve smokve počinjale da rude među hrapavim listovima, u vreme kada su se zbili ovi događaji, jedan uobičajen i svakidašnji – onaj da su se telesno zbližili čovek i žena, da bi posle nekog vremena ona njemu rekla, Nosim tvoje čedo, a drugi, zaista nesvakidašnji – na primer onaj kada je prosjak u prolazu doneo novost, iako on, prema svakoj logici, nema ništa sa slučajem, iako se jedino on može smatrati odgovornim za dosada neobjašnjeni fenomen blešteće zemlje, sada sklonjene od radoznalih pogleda zahvaljujući Josifovoj opreznosti i mudrosti staraca. Dolazi doba velikih vrućina, polja su ogolela, sasušeni trava i prašina, po vrućini i zapari Nazaret je okovan u tišinu i usamljenost čekajući da dođe zvezdana noć da bi se moglo čuti disanje predela sakrivenog u pomrčini, i muzika nebeskih sfera dok klize jedna po drugoj. Posle večere Josif je seo pred kuću, sa desne strane vrata, da se nadiše čistog vazduha, voleo je da oseća svežinu prvog večernjeg povetaraca na licu i bradi. Kada se noć sasvim spustila, i Marija je izašla pred kuću, i ona sela

na pod, ali sa druge strane vrata, i tako su sedeli njih dvoje, bez reči, slušajući zvuke iz susednih kuća, zvuke porodice, što oni još nisu bili jer nisu imali dece, Daće Bog da bude muško, pomislio bi Josif po nekoliko puta na dan, i Marija je molila Boga da bude muško, ali njeni razlozi su bili potpuno drugačiji. Marijin stomak rastao je bez žurbe, i trebalo je da prođu nedelje i meseci pre no što je moglo jasno da se vidi da je u drugom stanju, a kako se ona, zbog toga što je bila tako skromna, nije mnogo družila sa komšinicama, čitav kraj se čudom čudio kao da joj je stomak narastao preko noći. Može biti da je Marijino ćutanje imalo drugačiji i tajni razlog, možda je to bio strah da bi neko mogao da njenu trudnoću poveže sa prolaskom misterioznog prosjaka, što nama, naravno, izgleda više nego apsurdno. Iako je bila svesna svega šta se dogodilo, Marija se, u trenucima telesne slabosti ili kada bi joj odlutale misli, čak potajno pitala kako se sve to u stvari dogodilo, i mučila je i iznutra potresala drska sumnja ko je, blagi Bože, pravi i istiniti otac čeda koje je nosila u sebi, mada je poznato da žene, kada su u drugom stanju, spopadaju kako mučnine tako i svakojake fantazije, često mnogo gore od ove, koje se čuvaju u tajnosti ne bi li se sačuvalo obraz buduće majke.

Vreme je prolazilo sporo, mesec po mesec, elul vruć kao furuna, sa pustinjskim vetrovima koji su pržili, vreme kada se smokve i urme pretvaraju u med, pa tiširi, kada prve jesenje kiše omekšavaju zemlju i spremaju je za oranje i setvu. Tek narednog meseca, hešvana, kada zahladneše dani i kad otpočne berba maslina, i Josif je napokon odlučio da napravi prostu postelju, pošto bolje od tesanog kreveta on nije ni umeo da napravi, na kojoj bi Marija, posle tolikog čekanja, mogla da odmori svoj teški otekli stomak. Negde na samom kraju meseca kisleva pale su velike kiše, koje su se protegle kroz gotovo čitav mesec tevet, pa je Josif morao da prestane da radi u dvorištu, koristeći